

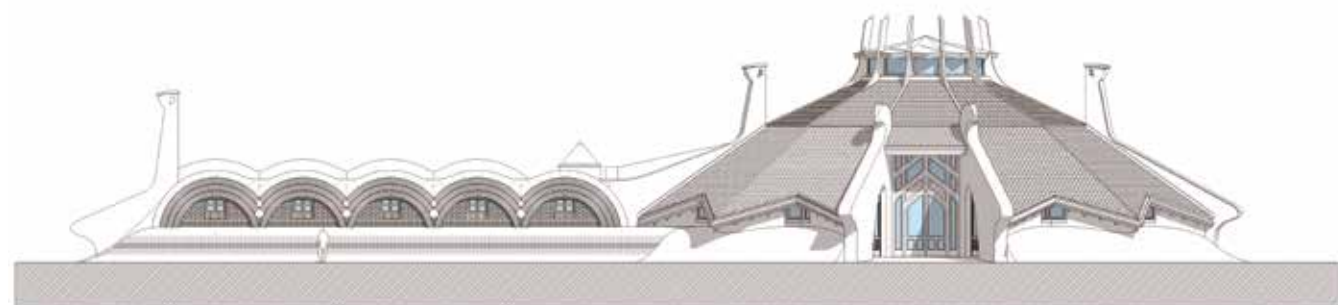

BIOCSÁRDA

Virágoskút

Építészet, fotó:
Dósa Papp Tamás

A virágoskúti csárda kapcsán az idén májusban beszélgettünk a résztvevőkkel egy gazdagon terített asztal mellett. A délelőtt folyamán Makoldi Sándor vendégül látott minket debreceni otthonában – egyben műtermében is. Ekkor rögzítettük a lapban közölt interjút. Akkor még nem tudhattuk, hogy a megjelenést már nem éli meg a neves festő, tanár és néprajztudós. Szerkesztőségünk e két interjúval, valamint Pap Gábor és Dósa Papp Tamás nekrológiájával búcsúzik Makoldi mestertől.

Dósa Papp Tamás

A tervezést Makovecz Imre indította el, de nekem kellett „megcsinálnom”. Tanítványként. Folytattam a víziót, és a vonalakon, formákon túl igyekeztem mindarra figyelni, amire mesterem is figyelt az első vázlatánál. Minden tervet le kell adni egyszer, és el kell engedni. Ilyenkor azt is hiheti a tervező, hogy „készen van”. Ez a terv nem volt kész. Jöttél, és folytattad a víziót. Megtervezted az oszlopok faragásait, és megfestetted a „terem búróját”, az állatövi keretekbe foglalt „Rege a csodaszarvasról” című menyegyzetképet. Az építés drámájában tervezők, mesterek egymás vállára álltunk, mint az artisták. Nemrég még arról beszélgettünk, hogy vajon tesszene-e Makovecznek az eredmény. Mit szólna hozzá? Vidd el, s mutasd meg neki. Nem tudok most veletek menni, mert nekem itt még rengeteg a feladatom. De ha a gazda megengedi, hagyok ott nektek apám kókai körtéből. Meg akartam mutatni.

2011-ben ismertelek meg a virágoskúti biocsárda (Balmazújváros) tervezése közben. A közös munka lehetőségét Rózsa Péter biogazdának köszönhetem.

Azt is akarom még mondani – csak azt olyan nehéz, ezért nem is mondom. A Jóisten és a tündérek kara kísérfen égi utadon, Mester! Mesélj nekik...

> **A jelenlegi csárda épületét egy többfordulós tervezési folyamat előzte meg. Mikor keresték fel Makovecz Imrét ezzel a megbízással?**

Rózsa Péter: Makovecz Imrét már korábban ismertem, gyakran kijárt az általam szervezett budapesti biopiacra. Igen szerencsétlenül alakult egy korábbi, a kilencvenes évek végén indult közös, több résztvevős munkánk, mely sajnos össze-

veszéssel zárult. Hogy pontosan miért, az a mai napig nem derült ki számomra. Egy kis idő elteltével egy szép napon felvettem a darutollas kalapot, felkerestem a Mestert, és kibékültünk. Egészen pontosan 2008-ban indult a csárda története, akkor még háromsztatú parasztházzal. Ebben az időben gondok merültek fel a biopiac tájékán, így egy olyan épületet szerettem volna itt helyben fel-

építeni, ahol árusítani tudom a portékámat. Ebből bomlott ki végül a kétszáz fő befogadására alkalmas, látványérlelővel kiegészülő csárda gondolata.

Dósa Papp Tamás: Amikor először Virágoskúton jártunk a Mesterrel, Péter megvendégelt minket. Közben mesélni kezdte, hogy mit is szeretne. Kis idő elteltével Makovecz Imre felém fordult,

és megkérdezte: Fiacska, te figyeltél eddig? Őszintén válaszoltam, hogy nem. Az elénk rakott sajtól, sonka, de leginkább a rozsmaringos vastagkolbász fantasztikus íze teljesen kikapcsolta a figyelmünket... A gazda elől kezdte. Hamarosan meg is született az első vázlat: a Mester egy kunhalomba álmolta bele a kért funkciót, melynek közepe egy nagyobb, ellipszis alaprajzú nyitott térrel rendelkezett. Ezt a föld alá helyezett hasznosítható, fedett terek ölelték körbe. A tizenkét tartóoszlop koronáját a Huszka-féle gyűjtésből választott tulipános motívum alapján szerkesztettük, melyet számítógéppel meg is modelleztem, csakúgy, mint a teljes épületet. Egy túldolgozott vázlatlattervig jutottunk el, majd szünet következett a tervezés folyamatában.

► **Mi volt az oka ennek a hosszú szünetnek?**

D. P. T.: Péterék nem tudtak kibékülni azzal, hogy föld alatt van az épület, amelyben nem volt az ő elképzelésük szerint igazán jól hasznosítható beltér. Pedig a Mester víziójának egyedi volt a hangulata. Nyáron ki lehetett volna ülni, a helyiségek körbe nagy üvegfelülettel nyitlak a kunhalom nyitott udvarából.

R. P.: Ebben valóban nem egyeztünk. Volt vita közöttünk arról is, hogy ki kell-e látni a csillagos égig, jó-e, ha beesik a hó, jön a por. Meglátogattuk Makovecz Imrét Mártélyon is, a Tisza-parti nyaralójában, amely hasonló nyitott udvarral rendelkezik. A csárdánál ezt a nyitott belső udvaros dolgot sehogyan sem tartottam jó megoldásnak.

D. P. T.: Utólag értékelve a történeteket, talán türelmét veszítette minden fél, és jó néhány tisztázatlan félreértést követően megállt a tervezés. Egészen pontosan egy négyéves szünet következett, amelyet végül egy nagy békülés zárt le 2011 tavaszán. Újra tárgyalni kezdtünk az alapvetésekről, az új igényekről, és a Mester egy új telepítési vázlatot adott. Mivel az előző vázlatot is én dolgoztam fel, a Mester ez alkalommal is átadta a feladatot: „Csináld, fiacskám, beszélj velük, csináld meg!”

► **Ez merőben új elképzelés volt?**

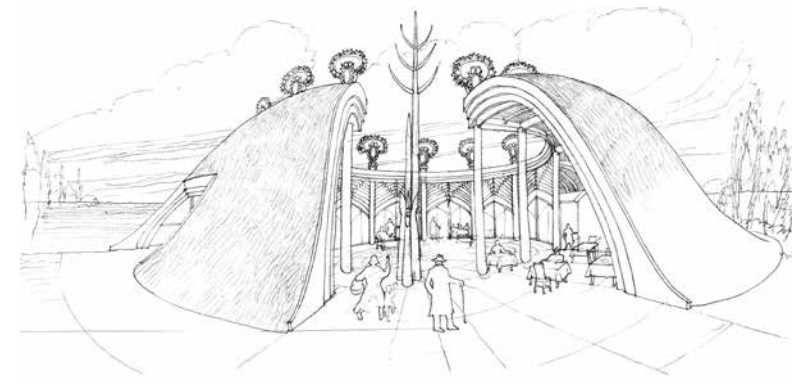
D. P. T.: A Mesterrel egyeztetve egy centrális, de fedett épületet terveztem. Az eredeti vízióból megtartottam a tizenkét körberendezett nagy oszlopot, immár beltérbe helyezve. Ezek a sudarasodásukkal felfelé fordított oszlopokon nyugszik a kör alaprajzú csárda. A makoveczi alap gondolatoknak megfelelően az épület a földből nő ki, a tető pedig az égből ereszkedik alá.

► **Ez nem áll távol a kunhalomtól sem.**

D. P. T.: Valóban nem, de míg az eredeti elképzelésben egy nyitott belső teret öleltek körbe a kiszolgálóhelyiségek, az új tervben egy nagy, fedett belteret emeltem immár kör alaprajzra, melyet egy hat méter átmérőjű bevilágító gyűrű zár le. Alapvetés volt a költségtakarékosság okán az íves ragasztott tartók minimalizálása, egy minél egyszerűbb szerkezet tervezése. A Magyar néprajzi lexikonban még régebben találkoztam a fedeles szénaboglyával, az abórával, melynek fedele igény szerint állítható magasságú volt. Ezt szerettem volna megidézni egy egyszerű kis utalással a záró felépítmény, a bevilágító kialakításánál. Valójában az ősepítmények egyszerűsége fogott meg, mely a pásztorélet eszközein is megfigyelhető.

► **Hogyan zajlott a kivitelezés, milyen egyéb épületek kapcsolódnak a csárdához?**

D. P. T.: A csárda épülete mellett a Kárpát-medence öt tájegységének megfelelő parasztház és egy csűr áll, melyek

tervezésével engem bíztak meg. A csűr különlegessége, hogy egyetlen szög nélkül, hagyományos szerkezettel épült. A csárda esetében a központi térhez a kiszolgálóegységeken kívül egy sajt-, illetve egy húsrélelő kapcsolódik, látványpincével kiegészülve. Maga a kivitelezés igen hosszúra nyúlt, az utolsó simítások több évig zajlottak. A csárdát illetően minden a terv szerint épült meg. Csupán az eredeti Makovecz-vázlatokat idéző belső lehatárolásokat hagyták le. A tér-, illetve a nyílásosztás és a burkolatkiosztás is változott. Ugyanakkor minden jó irányban alakult, rendkívül igényes mesteremberekkel és kifinomult anyaghasználat mellett.

► **A környéken mindenki Makovecz-csárdaként ismeri és használja ezt az épületet. Aki azonban nem ismeri a néhai Mester irodájára jellemző munkafolyamatot és a tanítványokkal való kapcsolatot, abban komoly kétségek ébredhetnek ezzel kapcsolatban.**

D. P. T.: Viszonylag hosszúra nyúlt a tervezési folyamat második üteme is, többször leutaztam, ott is aludtam, hosszú estéket átbeszélgetve, szinte barátként betekintve ebbe a nagyon zártnak tűnő, fantasztikus

világba. Ebben a folyamatban a Mester nem vett részt. 2011 végén készült el a vázlatlatterv, s ez az időpont sajnálatosan egybeesett a Mester halálának évével. A végleges terveket így már nem láthatta, de az iránymutató beszélgetések lezajlottak köztünk, az elképzeléseimet pedig elfogadta. Makovecz-munkaként indult, de a megbízás a Mester halála után vett komoly fordulatot, így már csak tőlem tudták megrendelni az engedélyezési terveket. Nem tudom megítélni, hogy mennyire lehet a makoveczi életmű része egy olyan munka, melyet a Mester indított el, majd ilyen előzmények után önálló tervezésre adott ki. Bevallom, tanítványként én ezt közös munkának érzem, mert ha már a kezdet kezdetén csak engem bíztak volna meg a tervezéssel, bizonyára nem ilyen ház született volna. Ez a Mester által elindított tervezés, benne van a szellemisége, az iránymutatásai, de valóban, tanítványként én terveztem a házakat, a vízió és a vázlatok felhasználásával. Érdekes határhelyzet.

► **A belső tér kialakításában részt vevő valamennyi képzőművész, csakúgy, mint a megbízó, a Mester víziójaként tekint rá.**

D. P. T.: Az ő szemükben én egy köztes láncszem, a konstruktőr vagyok, aki megvalósította, megrajzolta a Mester elképzelését. A koncepció magja szerintem is a Mester első vázlaiból maradt meg. Maga a ház persze teljesen más lett. Azt már én formáltam meg, mint a pásztorbotforma oszlopokat, de itt jegyzem meg: nem gondoltam arra, hogy ezeket meg is faragják. Jött Makoldi Sándor, a pásztorhagyományok szakavatott ismerője, festőművész és néprajztudós, akinek egyik fő kutatási területe a régi használati tárgyakon megjelenő díszítések jelentésrétegei. A tervezés folyamán megtudtam, mit jelent a tizenkét minőség, a zodiákusok, ezeket hogyan fedezhetjük fel a pásztorénekekben, mondákban, és a használati tárgyak díszítéseiben. Az opeion belső felületén, azaz a nagy „teremburájában”, ahogy ő hívta, megfestette ezt a pásztoritológiát több, egymásra épülő körben, akár a csontfaragványoknál. Mindez megjelent a tizenkét oszlopon is, melynek faragványai Győri László és Tóth Zoltán keze munkái. Az Alföld művészetében nagyon fontos helyet foglal el a pásztorbotok és az ostoronyelek díszítése, melyek bonyolult mesevilággal átitatott, mély és többretegű jelentést tartalommal bírnak. Bevallom, először nagyon furcsálltam, milyen tartalmak fognak erre az épületre ráragadni, az oszlopok megfaragását el sem tudtam volna képzelni a mai világban. Ugyanakkor nyitott voltam, és csodálgattam, milyen természetes módon gazdagodott az épület. Szinte alig épült meg, de ma már kutatási területté lehetne nyilvánítani, annyi plusztartalom jelent meg benne. Fantasztikus érzés volt megtapasztalni, hogyan válik egy tér helylé.

Makoldi Sándor: Amikor megláttam ennek a világsátor jellegű épületnek a kupoláját, az volt az érzésem, hogy ide nem lehet más témát festeni, mint olyat, ami minket a Teremtővel – az éggel és a földdel – összeköt. Ha mi magyarnak születünk, akkor Arany János után a Rege a csodaszarvasról lenne a legfontosabb

megjelenítendő téma. Hunor és Magor a nemzetünket úgy alapította meg, hogy Dúl lányait, tündérlányokat vett feleségül. Eleve a mítoszban is benne van az ég és a föld kapcsolata. Mivel ebben az épületben tizenkét oszlop adódott, természetes volt, hogy mindezt állatövi keretben lehet megfogalmazni: az anyaföldről nézve a csillagos eget, ebbe íródik be nekünk az idő. A tündérek egy Tejút-szerű energiából áradnak szét. Hozzájuk érkezik Hunor és Magor csapata, akik egyenként is egy-egy állatövi jegyet adnak, egészében pedig az évkört is megidézhetik. A világokat tartó oszlopok az égig érő fák, melyek az Alföldön egy-egy botban testesülnek meg a pásztorságnál. Ezt az attribútumot a gulyások készítik és hordják ma is. Az én szerepem az volt, hogy fölhasználva az alföldi pásztorművészetet, a gulyásboton és a karikáson is látható motívumrendszer ezt a „tizenkettőségbe” belefoglaljam. Az épület kapui is a tájolt rendszereknek felelnek meg: a főkapu a Nyilas-Bak oszlopokhoz tartozik. Csillagmitoszi és asztrálmítoszi értelemben is a Nyilas-Íkrek csillagkép-hez tartozónak ismeri a világ a magyarokat. Ez az út az asztrológiában is az élet útja, hiszen a Tejútnak a Napútba való csatlakozásával is egybeesik. Az élet útjával ellenkező tartalom a halál útja, mely ezzel derékszögben áll, ehhez tartozik a másik kapu. A mi szerepünk mindig is az volt, hogy az étellel telítsük meg a haláltengelyt. Ezeket a tengelyekhez kapcsolódó, meglévő kapukat szeretnénk majd tovább építeni, színes ólomüveg ablakokkal, bronz domborművekkel.

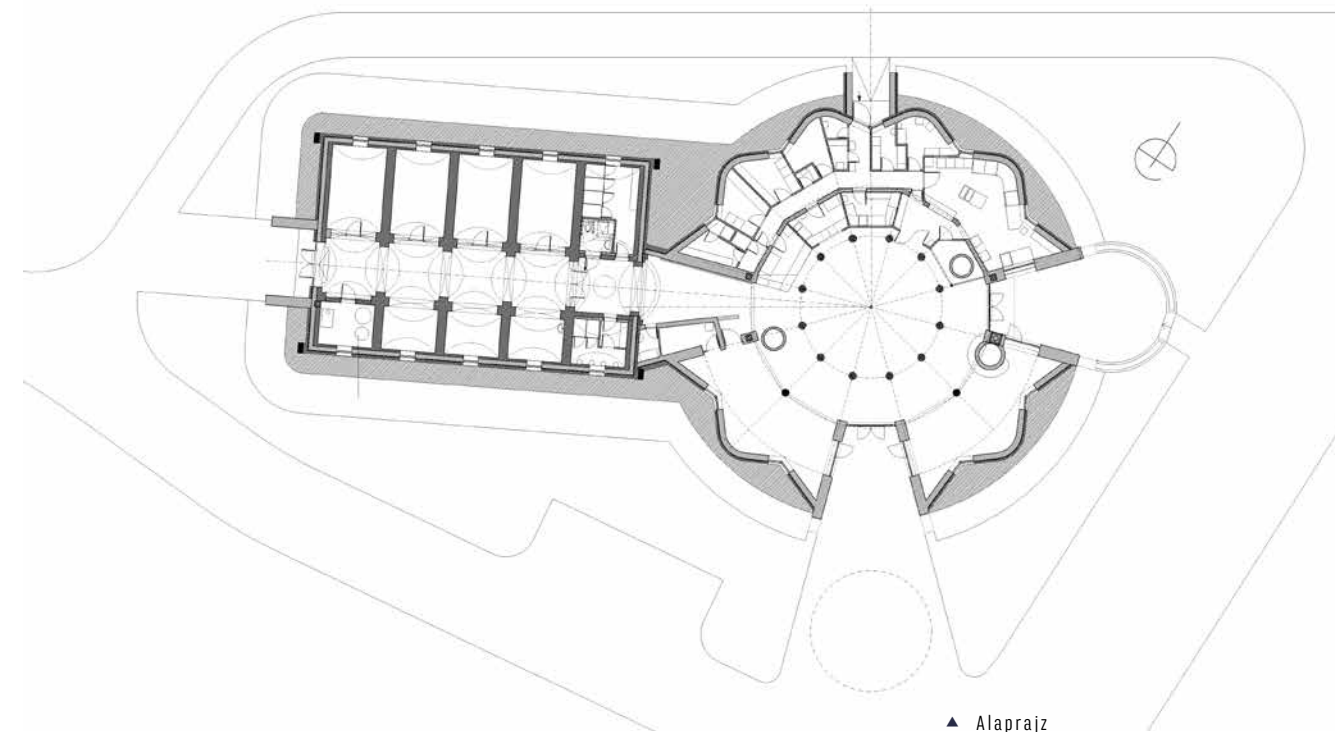
› A kupola a teljességet idézi meg?

M. S.: Az Altamira kupolája is egy teljességet, a felénk boruló világot idézi meg. Az ábrázolás logikájából következően véleményem szerint meg kellene találnunk az itteni opeionnak megfelelő nyílást is, csak eddig senki nem kereste. A Cantata Profana, a szarvassá vált fiú regéje a mi hagyományunkban tovább élt, de ez tőlünk nyugatabbra a Neander-völgyi időszakban is megvolt. Visszatérve a csárdához, ennek az épületnek a jelentése, a mindenséget idéző terével, túlmutat a hétköznapi szinten. Az egyes elemekben megjelenő pásztorművészettel és a hagyománnyal egy olyan összegzés jöhet létre, mely megosztottság helyett maga a szakrális teljesség irányába mutat. Ebben az összefüggésrendszerbe illeszkedik az épületet körülvevő rózsakert is, a színek és a fajták aránya, melyben a pentagram és az aranymetszés fedezhető fel. A rózsatövek Turi Istvántól származnak, melyeket az ő, és Jeney Béla útmutatásai szerint ültettek el.

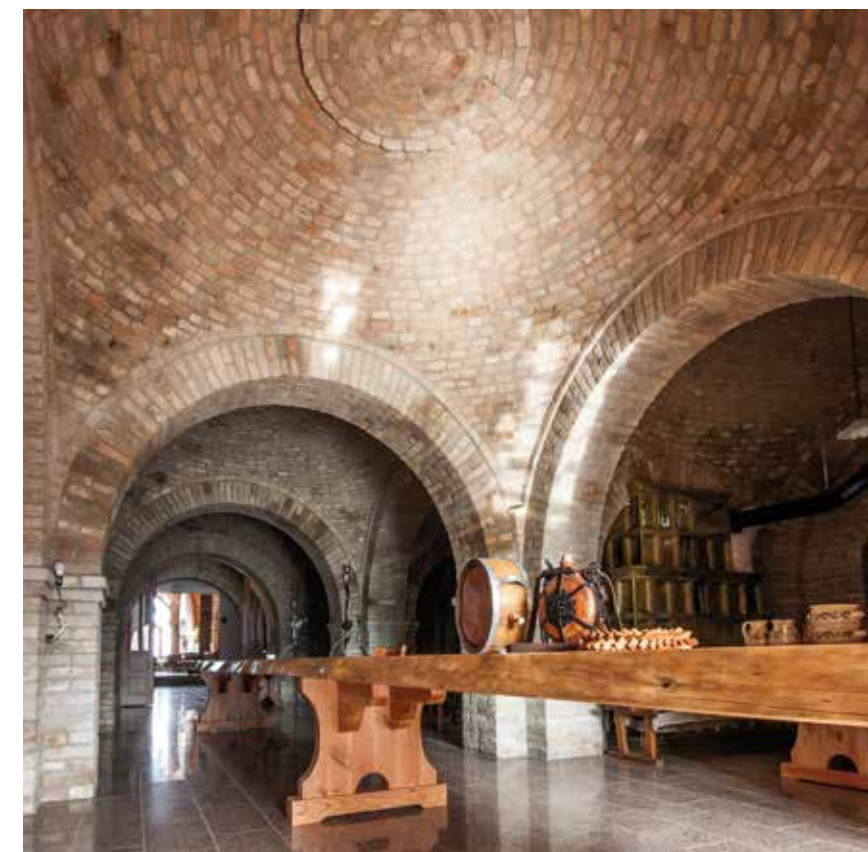
› A teljesség irányába mutat maga a biogazdaság is. Mikor kezdett ezzel foglalkozni, és milyen perspektívája van a biogazdálkodásnak ma Magyarországon?

R. P.: A 38. szezonban vagyunk... Amikor elkezdtem, 1981-ben, akkor egy erős szocialista világ volt. Csak annak lehetett saját földje, aki egyéni gazda volt, egyéni meg az lehetett, akinek földje van. Most egy 30 aranykoronás földön vagyunk, van 40 is a közelben, és van, ami az 50-et is súrolja, tehát az ország legjobb minőségű talajai ezek. Ugyanakkor a közeli Hortobágy szí-

kes legelő, ezért ha a télesztagosítás idején valakinek kicserélték a földjét, az nagy bajban volt, mert a beszolgáltatást sem lehetett teljesíteni, nemhogy megélni belőle. Az a gazda, aki egy ilyen csere után sem adta föl..., hát azokból lettek az egyéni gazdák. Amikor édesanyám megtudta, hogy egyéni útra tértem, bizony nagyon aggódott, hiszen az öcsém egyetemre ment. Még a legszegényebb parasztok is megvetettek. Mindig egyedi utakat kerestem, és ehhez a Teremtő jóvoltából jó korban születtem, mert a 80-as években nyitlak ezek a kapuk, a téesz sem volt már annyira vérmes: övé volt ugyan a föld, de nem bánta, ha én ott dinnyét termeltem. Ezt a földet 92-ben vásároltam mint tagi részarányt, 40%-os hitelkamatból... Ez ma már elképzelhetetlen lenne, most ez az érték 1% alatt van! Túlél-tük mindezeket. Ezen a területen nem volt semmi, mindent mi építettünk. Bio sem voltam, csak egyszerűen jó dinnyéket és paprikákat termelő gazda, ezzel híresültem el, és lassanként megismert a szakma. Ahogy bejöttem, mindez más oldalról is kezdett foglalkoztatni a szerves műveltség szellemében. Így kerültem kapcsolatba a biogazdálkodással. Ma már 500-féle bioterméket állítunk elő. Magyarországon jelenleg 250 ezer hektáron folyik biogazdálkodás. Míg a globális mezőgazdaság szintjén irtják a kártevőket, a biogazdaságban ilyet nem teszünk. Ahogy az életben is, itt is örök hullámvás van: ha sok a kártevő, felszaporodnak a hasznos rovarok, majd ha lezuhan a számuk, szaporítanunk kell őket valahogy. Ehhez kellene a virágok,

▲ Alaprajz

amiken átéljük ezt az időszakot. És ezt nekünk, gazdáknak is át kell élnünk. Erős családi háttér nélkül ez nem is működne. Nehézség az is, hogy a mai világ mindent elkövet, hogy ez az együttműködés ne tudjon kiteljesedni, családi szinten sem. Zöldeket termelünk, állatokat tartunk, azok tejét, húsát helyben feldolgozzuk. Elsősorban őshonos állatokat, és kizárólag természetes módon, a lassú növekedést szem előtt tartva. Manapság a boltban a negyvennapos csirke mellett vehetjük meg, ami ehető ugyan, de nem adaptálható a szervezet számára. A minden szinten erőltetett gyors növekedéssel az emberiség a vesztébe rohan. Mi mesterséges adalék nélkül dolgozunk, a termékeinket pedig magunk adjuk el. A földön nemcsak állunk, hanem élünk is, nem szabadna lelakni, pedig ma ezt tesszük. Amikor már késő, rá fogunk ébredni – ahogy a mondás is tartja –, hogy a pénz nem ehető...

M. S.: Ahogyan Csontváry is mondja: nem atomok alkotta világban élünk, eleink testén járunk.

THE VIRÁGOSKÚT BIO-INN

Péter Róza is the owner of one of the most prolific organic farms in Hungary. When he decided to build a traditional inn, capable of hosting 200 people, on his Virágoskút estate close to the city of Balmazújváros, he invited Imre Makovecz to lead the planning. However, their relationship cooled when the client rejected the first drafts, and constructions were halted, only to be resumed in the spring of 2011, when the parties finally reached agreement. Starting from scratch, the planning was carried out by Tamás Dósa Papp, an apprentice of the Master, who has been monitoring the progress until his death. The internal structure of the building was greatly influenced by the shepherding culture of the Great Hungarian Plain. In addition to the servicing units, the central space hosts a cheese ripening room, a dry-curing chamber for meat and a cellar showroom. Painted by Sándor Makoldi, the oculus retells the legend of the Miraculous Stag. Viewed as a whole, the folk art elements and tradition integrated into the structure add up to an atmosphere of sacred unity, transcending fragmentation. The rose garden planted around the building harmoniously complements the system of correlations.